

2

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ λ. ἀνατάξασθαι ΣΤΟ Λουκ. 1,1. ΝΕΟ ΦΩΣ ΣΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑ

Ο πρόλογος τοῦ κατά Λουκᾶν Εὐαγγελίου εἶναι μοναδικός γιά πολλούς λόγους. Καί ἴσως δέν θά ἦταν ἄστοχο νά ποῦμε ὅτι ἡ μοναδικότητά του ξεκινᾷ ἀπό τή γλωσσική του ἔκφραση καί τή λεκτική του διατύπωση, τήν ὁποία ἐπιλέγει ὁ συγγραφέας γιά νά συστήσῃ τό ἔργο του. Ἔτσι, μποροῦμε νά σημειώσουμε παραδείγματος χάριν ὅτι ὁ πρόλογος τοῦ κατά Λουκᾶν ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς σπάνιες ὀλοκληρωμένες περιόδους λόγου μέσα σ' ὄλο τό κείμενο τῆς Καινῆς Διαθήκης¹. Ἡ σύνθεση καί ἡ δομή της εἶναι, πράγματι, φαινόμενο ἐξαιρετικό. Οἱ λέξεις, ἔπειτα, πού χρησιμοποιοῦνται εἶναι ἔντονα ἰδιάζουσες. Ὑπάρχει ἕνας ἀριθμός ἅπαξ λεγομένων πρωτοφανῶς μέγανος γιά ἕνα τόσο σύντομο κείμενο· μέσα σέ τέσσερις στίχους ἀπαντοῦν τέσσερα ἅπαξ λεγόμενα στήν Καινή Διαθήκη (οἱ λέξεις *ἐπειδήπερ*, *ἀνατάξασθαι*, *διήγησιν*, *αὐτόπται*) καί ἕνα λεγόμενο ἅπαξ μόνο στό κατά Λουκᾶν καί δῖς στίς Πράξεις (τό ρῆμα *ἐπιχειρεῖν*)².

Αὐτές οἱ γλωσσικές «μοναδικότητες» δέν παρουσιάζουν, ἐν τούτοις, μόνο φιλολογικό ἐνδιαφέρον. Ἔχουν καίρια σημασία καί γιά τή θεολογική ἐρμηνεία τοῦ κειμένου, καθῶς κομίζουν τή σκέψη του συγγραφέα καί τό νόημα τῶν λόγων του. Γι' αὐτό, σέ κάθε περίπτωση,

1. Ἄλλη μία παρόμοια περίοδος ἀπαντᾷ στόν πρόλογο τῆς πρὸς Ἑβραίους 1, 1 καί μία ἀκόμη στό Λουκ. 15, 24-26. Βλ. F. Blass-A. Debrunner-R. Funk, *A Greek Grammar of the New Testament*, Chicago 1962, §464.

2. Βλ. R. Morgenthaler, *Statistik des Neutestamentlichen Wortsatzes*, Zürich 1958.

είτε στὸν φιλόλογο ἀφορᾶ είτε στὸν θεολόγο, ἀποτελεῖ ἔργο πρώτιστο καὶ ὕψιστο νὰ προσπελάσουμε τὴ σημασία τῶν λέξεων, γιὰ νὰ προσεγγίσουμε τὴν ἔννοια τῶν λόγων.

Μὲ αὐτὴν τὴν ἐκτίμηση γιὰ τὴν ἀξία τῶν λέξεων θὰ ἐξετάσω τὴν ἔννοια τῆς λ. ἀνατάξασθαι στὸ Λουκ. 1, 1, προσάγοντας «νέο φῶς», κατὰ τὴ γλαφυρὴ ἔκφραση τοῦ Deissmann³, ἀπὸ καινούργιες ἐπισημάνσεις παπύρων καὶ ἐπιγραφῶν, πού ἐν τῷ μεταξύ σημειώθηκαν. Καὶ καθὼς αὐτὸ τὸ νέο φῶς δείχνει καινούργιους δρόμους ἐρμηνείας, θὰ ἀκολουθήσω στή συνέχεια τίς συνέπειες πού προκύπτουν ἀπὸ τὴν κατανόηση τῆς λέξεως γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ θέματος, στὸ ὁποῖο ἀφορᾶ ἡ λέξη, καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ τρόπος συγγραφῆς τοῦ Λουκᾶ.

Ὑπενθυμίζω τὸ κείμενο πού μᾶς ἐνδιαφέρει, Λουκ. 1, 1:

«Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν
ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν
πραγμάτων,
καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται
γενόμενοι τοῦ λόγου,
ἔδοξε καμοί, παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς,
καθεξῆς σοι γράψαι, κράτιστε Θεόφιλε,
ἵνα ἐπιγνῶς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν»⁴.

Τὸ ἀνατάξασθαι εἶναι, βέβαια, ἀπαρέμφατο ἀορίστου, μέσης φωνῆς, τοῦ ρήματος ἀνατάσσομαι –στὴν ἐνεργητικὴ ἀνατάσσω. Τὸ ρῆμα αὐτὸ σέ ὀλόκληρη τὴ λόγια ἑλληνικὴ γραμματεία τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων δέν ἀπαντᾶ ἀλλοῦ, παρά μόνο δύο φορές, μία φορά στὸν Πλούταρχο καὶ μία φορά στὸν Εἰρηναῖο, δύο συγγραφεῖς σχεδόν σύγχρονους –ἴσως λίγο μεταγενέστερους– τοῦ εὐαγγελιστῆ

3. A. Deissmann, *Licht vom Osten*, μετφρ. L. R. M. Strachan, *New Light on the New Testament*, Edinburgh 1907.

4. Τὸ κείμενο κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τὸν Β. Ἀντωνιάδη, *Ἡ Καινὴ Διαθήκη*, Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1955. Ἡ κριτικὴ ἔκδοση τῶν Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart, 26η ἔκδ., 1983, ἔχει τὸ ἴδιο ἀκριβῶς κείμενο.

Λουκᾶ⁵. Ἀλλά καί στά ἐπόμενα χρόνια, τά μεσαιωνικά καί τά βυζαντινά, τό ρῆμα ἀνατάσσω, -ομαι ἔχει λίγες σχετικά μαρτυρίες αὐτόνομης χρήσεώς του ἀπό συγγραφεῖς⁶. Μνημονεύεται κυρίως ἐκ τῶν πραγμάτων μέ ἀναφορά στό κείμενο τοῦ Λουκᾶ⁷, ἐνῶ τά Λεξικά, πού συντάσσονται τότε καί τό περιλαμβάνουν, παραπέμπουν ἀπλῶς στό κατά Λουκᾶν Εὐαγγέλιον⁸.

Σημειωτέον ὅτι ὅλες αὐτές οἱ χρήσεις δέν ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τό χωρίο τοῦ Λουκᾶ. Ἀπό τίς αὐτόνομες, βέβαια, ὀρισμένες ὀλοφάνερα εἶναι ἐντελῶς ἄσχετες, ἐπειδή ὅμως ἔχουν ἐνδιαφέρον γιά τήν ἱστορία τῆς σημασίας τοῦ ρήματος, τίς ἀναφέρω. Ἔτσι, ὁ νεοπλατωνικός φιλόσοφος Πρόκλος στά Σχόλιά του γιά τόν Τίμαιο τοῦ Πλάτωνα, ἐκθέτοντας τήν πλατωνική θεωρία γιά τό θεῖο γένος, γράφει: «Οὐκ ἔστιν οὖν τό δαιμόνιον γένος τό ἀνατασσόμενον ἢ κατατασσόμενον οὐδέ αἱ πολυειδεῖς ζωαί οὐδέ οἱ θάνατοι περί τούς δαίμονας»· καί παρακάτω,

5. Ὑπάρχει ἐπίσης μία μαρτυρία στήν Ἐπιστολή τοῦ Ἀριστέα, 144, ἡ ὁποία ἀνήκει βέβαια στήν ἰουδαιοελληνική γραμματεία.

6. Βλ. Ἰππολύτου, *Εἰσαγωγικά εἰς τούς Ψαλμούς*, XII, Β.Ε.Π. 6, 166· Μάρκου Ἀντωνίνου αὐτοκράτορος, *Τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλία ἰβ'*, Γ, 5, 2· Δίωνα Κάσσιου, *Historiae Romanae*, LXXVIII (LXXIX), 18, 5· Δοσιθέου, *Ars Grammatica*· Ἀφύρτου, *Περὶ πυρετοῦ*, α', 1· Papyrus liturgique de Berlin P. 9794· Ἀπολλιναρίου Λαοδικείας, *Ἀπ. εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους* 9, 14-23· Ἦσυχίου, *Λεξικόν*, 2000 (λ. στρηγές)· Πρακτικά Οἰκουμένης Συνόδου Ἐφέσου τοῦ 431μ.Χ., τέλος Α' πράξεως· Φιλολογίου, *Ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἱστοριῶν Ἐπιτομή*, 3, κα', PG 65, 509C· Πρόκλου, *Εἰς τόν Τίμαιον*, 17D καί 57CD· Πασγάλιον Χρονικόν, Γ. Πισίδη, PG 92, 88C· Φωτίου, *Βιβλιοθήκη*, σκβ', PG 103, 757D· Ἀρέθα, *Εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν*, PG 106, 773B· Μέγα Ἐτυμολογικόν· Γεωργίου Κεδρηνοῦ, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, PG 121, 173A καί 177B· Μιχαήλ Ἀτταλιάτου, *Ἱστορία*, πρόλογος· Μιχαήλ Ψέλλου, *Σύνοψις Νόμων*, 962· Γ. Παχυμέρη, *Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος*, Δ, PG 144, 322B. Ἐπί πλέον, σέ ἀπόσπασμα τοῦ Διονυσίου τοῦ ἐπικοῦ, ποιητῆ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀπαντᾷ ὁ τύπος «ἀνέταξεν» σέ συνάφεια πού δύσκολα κατανοεῖται (Die Griechischen Dichterfragmente der römischen Kaiserzeit, 9, 44, E. Heitsch, Göttingen 1961, 64).

7. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, *Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς 10ῆς Ἐορταστικῆς Ἐπιστολῆς*, PG 26, 1436B· Ὀριγένους, *Ἀμφιβαλλόμενα ἀποσπάσματα*, ΠΘ', Β.Ε.Π. 15, 98. Ἐπίσης, Βίος καί Πολιτεία τοῦ Θεοδώρου τοῦ τῶν Στουδίων ἡγουμένου, PG 99, 177· Βίος τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.

8. Ἦσυχίου, *Λεξικόν*, 4630· Φωτίου, *Λέξεων συναγωγῆ*, 1700· Συναγωγῆ Λέξεων Χρησίων· Ζωναρᾶ, *Λεξικόν*· Σουΐδα, *Λεξικόν*, 2097.

ἀναφέροντας τὰ γνωρίσματα τῶν ὄντων τῆς μεσαιᾶς τάξεως, γράφει: «τὰ δέ, ποτέ μὲν ὑπὸ τοῖς ὑλαίοις γένεσι γένηται, ποτέ δέ εἰς χωριστὴν ἀνατάσσεται ζῶην»⁹. Ἐπίσης, στό Μέγα Ἐτυμολογικόν διαβάζουμε: «Τὰ εἰς -ΗΣ εἰς -ΟΥΣ ἔχοντα τὴν γενικὴν εἰς -ΕΣ ποιεῖ τὴν κλητικὴν. Διὰ τί οὐκ ἀνατάσσει τὸν τόνον;»¹⁰. Καί στίς δύο αὐτές περιπτώσεις τό ρῆμα ἔχει τὴ σημασία τοῦ ἀνεβαίνω σέ ἀνώτερη βαθμίδα, στήν πρώτη μέ φιλοσοφική ἔννοια, στή δεύτερη μέ γραμματικὴ ἐφαρμογή γιὰ τὸν ἀναβιβασμὸ τοῦ τόνου. Παρεμφερῆ μέ τὴ φιλοσοφική ἔννοια τοῦ Πρόκλου φαίνεται νὰ ἔχη καί ἡ χρῆση τοῦ ρήματος ἀπὸ τὸν Μᾶρκο Αὐρήλιο στό ἔργο του *Τὰ εἰς ἑαυτὸν*: «Ἐτι δέ ὁ ἐν σοὶ θεὸς ἔστω προστάτης ζῶου ἄρρενος καὶ πρεσβύτου καὶ πολιτικοῦ καὶ Ῥωμαίου καὶ ἄρχοντος ἀνατεταχότος ἑαυτὸν»¹¹. Τὴν ὑψωμένη-ἀνυψωμένη φωνὴ περιγράφει τό ρῆμα σέ ἓνα χριστιανικὸ λειτουργικὸ πάπυρο τοῦ γ' μ.Χ. αἰῶνα, πού περιέχει προσευχὴ μέ τὰ λόγια: «δέξε (1. -αι) μ[ου τὰς φω]νάς ἀπὸ ψυχῆς καὶ καρδίας || πρὸς σέ ἀνατεταγμένας»¹². καί τὴν ιδιότητα τοῦ ὑψωμένου-ἀνεβασμένου (ἀπεχθῶς) ἤχου ἀποδίδει μέ τό ἴδιο ρῆμα ὁ Ἡσύχιος ἐξηγώντας τό ἐπίθετο «στρηνές: σαφές. ἰσχυρόν. τραχύ. στεγνόν. ὀξύ. ἀνατετα[γ]μένον. στρηνόν»¹³. Ἀφ' ἑτέρου, τὴν τοπικὴ σημασία τῆς τοποθετήσεως σέ μία ἔκταση κατὰ σειρὰ, ἔχει τό ρῆμα στίς Κυρανίδες Βίβλους, ὅπου περιγράφοντας ἓνα τοπίο ὁ συγγραφέας λέει: «Ἦσαν δέ ὀρυγαὶ ἀνατάσσουσαι ἠ'»¹⁴, δηλαδή ὑπῆρχαν ὀχτῶ ὀρύξεις, αὐλακες, καλύπτοντας μία ἔκταση κατὰ σειρὰ. Ἐξ ἄλλου, σέ ἓνα χωρίο τοῦ Δίωνα Κάσσιου τό ρῆμα ἐμφανίζει τὴν ἔννοια τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς νέας τάξεως, μιᾶς ἄλλης διατάξεως, σει-

9. Πρόκλου, *Εἰς τὸν Τίμαιον*, 17D καὶ 57CD, Procli Diadochi, *In Platonis Timaeum Commentaria*, I, E. Diehl, Amsterdam 1965, 53 καὶ 85.

10. Μέγα Ἐτυμολογικόν, *Etymologicum Magnum*, T. Gaisford, Amsterdam 1967, 152, 28.

11. Μάρκου Ἀντωνίου αὐτοκράτορος, *Τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλία ιβ'*, Γ, 5, 2, Marci Antonini imperatoris, *In semet ipsum libri XII*, H. Schenkl, Lipsiae 1913, 25.

12. Papyrus liturgique de Berlin P. 9794, *Patrologia Oriental*, 18, R. Graffin-F. Nau, Turnhout/Belgique 1974, IV, no 89 (E. W. Wessely), 431.

13. Ἡσυχίου, *Λεξικόν*, 2000 (λ. στρηνές).

14. Κυρανίδες, Πρόλογος, 59-60, *Die Kyraniden*, D. Kaimakis, Meisenheim am Glan 1976, 17.

ρᾶς: «Πάντα γὰρ ὅσα ποτέ παρά τό καθεστηκός, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ δημοσίου τοῦ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλά καί οἴκοθέν τισιν ἐξ ἐπιτροπῆς αὐτοῦ πρὸς τινων δῆμων ἀνηλίσκετο, ἀνετάγη»¹⁵. Τέλος, ἓνας λατίνος γραμματικός, ὁ Δοσιθέος, μεταφράζοντας στά ἑλληνικά τό ρῆμα *meditor* γράφει: «*meditor* σκέπτομαι ἀνατάσσομαι»¹⁶, χρησιμοποιώντας προφανῶς τήν ἔννοια τῆς νέας διατάξεως μεταφορικά, δηλαδή ἀναδιατάσσω στό νοῦ¹⁷. Συνοπτικά, λοιπόν, ἔχουμε τίς ἐξῆς σημασίες: α) ἀνεβάζω, ἀνεβαίνω, β) καλύπτω μία ἔκταση κατά σειρά, γ) ἀναδιατάσσω μία τάξη, μία σειρά. Ἀπό αὐτές, κατά τή γνώμη μου, προέρχονται ὅλες οἱ μεταγενέστερες σημασίες.

Πρόκειται, λοιπόν, γιά μία πολύ σπάνια λέξη, ἡ ὁποία ἐπόμενο εἶναι νά δημιουργῆ ἀδιέξοδα προβλήματα στούς ἐρμηνευτές. Κατά κοινή ὁμολογία μέχρι σήμερα ἡ ἀκριβής σημασία της μένει στό σκοτάδι¹⁸, καί μόνο κατά προσέγγιση ἢ κατ' ἀναλογία μέ διάφορες παράλληλες συνάφειες ἐπιχειρεῖται νά ἐξαχθῆ ἡ ἐρμηνεία της. Ἐπικρατέστερη εἶναι ἡ ἐρμηνεία πού συνάγεται κυρίως ἀπό τόν παραλληλισμό τοῦ προλόγου τοῦ Λουκᾶ μέ τά προλεγόμενα παρομοίων μέ τό κατά Λουκᾶν ἔργων ἐθνικῶν συγγραφέων¹⁹. Σύμφωνα μ' αὐτήν, ὡς βάση λαμβάνεται τό ἀπλό ρῆμα τοῦ συνθέτου, δηλαδή τό τάσσω, μέ τή γενική σημασία του, πού εἶναι βάζω σέ μία σειρά, ἡ πρόθεση ἀνά θεωρεῖται δευτερεύον καί ἐναλλακτικό στοιχείο, πού τίθεται γιά λόγους ποιικι-

15. Δίωνα Κάσσιου, *Historiae Romanae*, L XXVIII (LXXIX), 18, 5, Cassii Dionis Cocceiani, *Historiarum Romanorum Quae Supersunt*, III, U. Ph. Boissevain, Berolini 1955, 422.

16. Δοσιθέου, *Ars Grammatica*, *Scriptores de Orthographia*, *Grammatici Latini*, H. Keilius, Hildesheim 1961, VII, 431.

17. Τήν ἴδια ἐξήγηση δίνει καί ὁ Ἑρρίκος Στέφανος στό *Θησαυρό* του, σχολιάζοντας ὁμως ἄλλη μαρτυρία (τοῦ Πλουτάρχου), ὅχι τοῦ Δοσιθέου –τῆν ὁποία ἀγνοεῖ (H. Stephanus, *Thesaurus Graecae Linguae*, 12A, Parisiis 1851, 579).

18. Βλ. L. Alexander, *The Preface to Luke's Gospel*, Cambridge 1993, 110, ὅπου ἡ μέχρι σήμερα ἔρευνα χαρακτηρίζεται «ἄκαρπη προσπάθεια νά ἀνακαλύψουμε τήν ἀκριβῆ σημασία τοῦ συνθέτου».

19. Βλ. χαρακτηριστικά Ἰωσήπου, *Ἱστορία Ἰουδαϊκοῦ Πολέμου πρὸς Ῥωμαίους*, 1, 17, Josephus, *The Jewish War*, W. Heinemann, London 1967· «Ἐπειδήπερ καί Ἰουδαίων πολλά πρό ἐμοῦ τά τῶν προγόνων συνετάξαντο μετ' ἀκριβείας».

λίας και πρωτοτυπίας αντί της αναμενόμενης από τά συμφραζόμενα σύν, και ή απόδοση του ρήματος ανατάσσομαι γίνεται με τό συντάσσω ή συγγράφω και τά συνώνυμά τους, συνθέτω, αναγράφω, καταγράφω, συναρμολογῶ²⁰. Ἡ μέση φωνή ἐκλαμβάνεται ἀσυζητητί –και αὐτό ἰσχύει γιά ὅλες τίς ἐρμηνεῖες– ὡς ἐνεργητικῆς διαθέσεως και τό ρῆμα ἀναγνωρίζεται ὡς μέσο δυναμικό, δηλώνοντας ὅτι τό ὑποκείμενο ἐνεργεῖ μέ ὅλες τίς δυνάμεις του.

Ἡ ἐρμηνεία αὐτή παρουσιάσθηκε νωρίς, ἤδη ἀπό τούς πρώτους Ἑλληνες πατέρες και ἐκκλησιαστικούς συγγραφείς, οἱ ὅποιοι ὁμως σημειωτέον δέν μετέφραζαν τό κείμενο, ἀλλά ἀπλῶς τό παρέφραζαν. Ἔτσι, ὁ Εὐσέβιος μεταφέρει ἐντελῶς ἐλεύθερα τά λόγια τοῦ Λουκᾶ ὡς ἐξῆς: «δηλῶν (ὁ Λουκᾶς) ὡς ἄρα πολλῶν και ἄλλων προγενέστερον ἐπιτετηδευτηκότων διήγησιν ποιήσασθαι ὧν αὐτός πεπληροφόρητο λόγων»²¹. Και ὁ Μ. Ἀθανάσιος θέλοντας νά μιμηθῆ τόν Λουκᾶ προσαρμόζει ὡς ἐξῆς τόν πρόλογο τοῦ Εὐαγγελίου στό δικό του ἔργο, πού συνέγραψε γιά νά ἐκθέσῃ τά κανονικά βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς: «Μέλλων δέ τούτων (τῶν ἀληθινῶν βιβλίων) μνημονεύειν, χρήσομαι πρὸς σύστασιν τῆς ἐμαυτοῦ τόλμης τῷ τόπῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, λέγων και αὐτός: Ἐπειδήπερ τινές ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι ἑαυτοῖς τά λεγόμενα ἀπόκρυφα, και ἐπιμιξαι ταῦτα τῇ θεοπνεύστῳ Γρα-

20. Ἐνδεικτικά και διαχρονικά πρβλ. τούς H. J. Holtzmann, *Hand-Commentar zum Neuen Testament*, I, 1, Die Synoptiker, Tübingen-Leipzig 1901³, 303· A. Loisy, *Les Évangiles Synoptiques*, I, Ceffonds 1907, 270-271· A. Wikenhauser, *New Testament Introduction*, μετφρ. ἀπό γερμανικά J. Cunningham, New York-Edinburgh-London 1958, 209έ· W. Manson, *The Gospel of Luke*, The Moffatt New Testament Commentary, London 1963 (1930), 1· I. Du Plessis, «Once More: The Purpose of Luke's Prologue (Lk I, 1-4)», *Studies in Luke-Acts*, L. E. Keck-J. L. Martyn, London 1968, 259-271, 261· S. ML. Gilmour, *The Gospel According to St Luke*, The Interpreter's Bible, VIII, New York 1952, 26.27· J. M. Creed, *The Gospel According to St Luke*, London 1953, 3· N. Geldenhuys, *Commentary on the Gospel of Luke*, London 1977, 51-52· R. Dillon, «Previewing Luke's Project from His Prologue (Luke 1: 1-4)», *The Catholic Biblical Quarterly*, 43, 1981, 205-227, 206, 208-209· J. A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke*, The Anchor Bible, New York 1981, 287, 289, 292· Π. Ν. Τρεμπέλα, *Υπόμνημα εἰς τό κατά Λουκᾶν Εὐαγγέλιον*, Ἀθῆναι ³1983, 30· E. E. Ellis, *The Gospel of Luke*, New Century Commentary, London 1987 (1974), 65· Alexander, ἔ. ἄ.

21. Εὐσεβίου, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, III, 24, 15, PG 20, 268B.

φῆ, περί ἧς ἐπληροφορήθημεν, καθὼς παρέδοσαν τοῖς πατράσιν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, ἔδοξε κάμοι, προτραπέντι παρὰ γνησίων ἀδελφῶν καὶ μαθόντι ἄνωθεν, ἐξῆς ἐκθέσθαι τὰ κανονιζόμενα καὶ παραδοθέντα πιστευθέντα τε θεῖα εἶναι βιβλία»²². Κατὰ μίμηση τοῦ προλόγου τοῦ Λουκᾶ μνημονεύεται ἐπίσης τό ρῆμα καὶ ἀπὸ μεταγενέστερους ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, μέ τὴν ἔννοια πάντοτε τοῦ συντάσσω²³. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ Λουκᾶ, μέ τὴ σημασία τοῦ συντάσσω τό ρῆμα ἀπαντᾷ σέ ἐλάχιστα χωρία, τὰ ὅποια πιθανόν νά τό χρησιμοποιοῦν ὑπὸ τὴν ἐπίδραση αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας²⁴.

Ὁ Ὀριγένης, ἐξ ἄλλου, ὑπομνηματίζοντας τό κατά Λουκᾶν Εὐαγγέλιο, χωρὶς νά κάνη ἄμεση ἐρμηνεία, φαίνεται ὅτι δίνει καὶ αὐτός στό ἀνατάξασθαι τὴ σημασία τοῦ γράφω²⁵. Σέ ἓνα ἀμφιβαλλόμενο ὅμως ἀπόσπασμα λέει ρητά: «Τό δέ ἀνατάξασθαι σημαίνει τό ἐκθεῖναι, τό ἐξηγήσασθαι, τό συγγράφαι»²⁶.

22. Μ. Ἀθανασίου, μν. ἔ., PG 26, 1436B.

23. Βλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λόγος ἀποδεικτικός περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων*, α', PG 95, 309A· «Ἐπειδὴπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν, κατὰ τὸν μακάριον ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν περὶ πίστεως ὀρθοδόξου καὶ κρατήσεως τῆς Ἐκκλησίας...»· Γεωργίου Κεδρηνοῦ, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, PG 121, 137D-139A· «Ἐδοξε δέ μοι καὶ τὰς ἀναγκαιοτέρας ὑποθέσεις τῶν τε Βασιλειῶν καὶ τῶν Παραλειπομένων ἐν ἐπιτόμῳ ἀνατάξαι εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐντυγχανόντων ταύτῃ τῇ βίβλῳ». Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Θεοδώρου τοῦ τῶν Στουδίων ἡγουμένου, PG 99, 177· «Καὶ Λουκᾶς δέ ὁ τό ἱερόν ἀνατάξας εὐαγγέλιον...». Βίος τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ: «Τό γάρ νομφοστόλου Γαβριὴλ πρὸς τὴν παρθένον μυστήριον οὗτος ἀνετάξατο ὁ εὐαγγελιστής».

24. Φιλοστοργίου, *Ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἱστοριῶν Ἐπιτομή*, 3, κα', PG 65, 509C, ὅπου ὁ σχολιαστής τῆς ἐκδόσεως τοῦ Migne ἀποσαφηνίζει ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀνατάξασθαι «scribendum est συντάξασθαι, vel certe ἀναγράψασθαι». Φωτίου, *Βιβλιοθήκη*, σκβ', PG 103, 757D· «(ὁ νομοθέτης) καὶ ἱστορίαν τῆς γενέσεως ἀνετάξατο»· Ἀρέθα, *Εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν*, PG 106, 773B· «ὡς τὰ πάτρια Βιθυνῶν ἀναταξαμένοις εἴρηται»· Γεωργίου Κεδρηνοῦ, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, PG 121, 173A· «πέντε βιβλία τῆς ἀρχαιολογίας ὁ μακαριώτατος ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι Μωϋσῆς ἀνετάξατο κατὰ τὴν ἐβραϊδα γλῶσσαν», καὶ 177B· «Δευκαλίων τὰ περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς Ἀττικῆς ἀνετάξατο».

25. Ὀριγένης, *Εἰς τό κατά Λουκᾶν Εὐαγγέλιον*, PG 17, 312A-B· «Οὕτω καὶ νῦν ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ τὰ Εὐαγγέλια πολλοὶ ἠθέλησαν γράφαι».

26. Ὀριγένης, *Ἀμφιβαλλόμενα ἀποσπάσματα*, ΠΘ', Β.Ε.Π. 15, Ἀθήνα 1958, 98.

Ἔτσι, δημιουργήθηκε μία ισχυρή παράδοση μεταφράσεως τοῦ ἀνατάξασθαι ὡς συντάξασθαι, ἢ ὁποῖα ἐν τούτοις εἶναι προφανές ὅτι γεννήθηκε ἀπό ἐλεύθερη καί ἐπιφανειακή ἀπόδοση τοῦ νοήματος, καί ὄχι ἀπό συγκεκριμένη καί οὐσιαστική κατανόηση τῆς σημασίας τοῦ ρήματος.

Ἐμφανίζονται ὁμως καί ὀρισμένες ἄλλες ἐρμηνεῖες μέ μικρότερη ἀποδοχή. Ἀρκετή ἰσχύ ἔχει ἡ ἐρμηνεία πού συνάγεται κυρίως ἀπό τή γραμματική ἀνάλυση τοῦ ρήματος ἀνατάσσω, -ομαι. Σύμφωνα μ' αὐτήν τό βάρος δίνεται στή βασική σημασία τοῦ ἀπλοῦ ρήματος τάσσω, πού εἶναι τοποθετῶ σέ τάξη, τακτοποιῶ, ἢ πρόθεση ἀνά προσθέτει στό ρῆμα τό δικό της σημασιολογικό φορτίο, πού εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἐκτάσεως καί τῆς ἐπαναλήψεως ἀπό τήν ἀρχή, καί ἡ ἀπόδοση τοῦ ρήματος ἀνατάσσομαι γίνεται μέ τό ἐκθέτω ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος μέ τάξη, ἐπαναλαμβάνω μέ τάξη²⁷.

Ἡ ἐρμηνεία αὐτή παρουσιάζεται ἤδη στόν Ἱερώνυμο κατά τή μετάφρασή του, τή Vulgata, ὅπου μεταφράζει στά λατινικά τά πρῶτα λόγια τοῦ Λουκᾶ ὡς ἐξῆς: «Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem quae in nobis completae sunt rerum»²⁸. Ἡ ἀπόδοση ordinare, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, δημιούργησε ισχυρό ἐρμηνευτικό ἔρεισμα γιά πολλούς μετέπειτα ἐρμηνευτές, καί εἶναι ἀλήθεια ὅτι μέ φιλολογικά κριτήρια εἶναι ὀρθότερη ἀπό τήν προηγούμενη ἀπόδοση. Γι' αὐτό καί ἀναφέρεται σχεδόν πάντοτε ἀπό τούς ἐρμηνευτές, ἀκόμη κι ὅταν δέν προτιμᾶται, τά δέ Λεξικά τῆς ἀρχαιότητος προσδίδουν ὅλα αὐτή τή σημασία στό ρῆμα μεταφράζοντας μέ τό «εὐτρεπίσασθαι»²⁹.

27. Ἐνδεικτικά καί διαχρονικά βλ. W. M. L. De Wette, *Kurze Erklärung der Evangelien des Lukas und Markus*, Leipzig 1836, 7· I. Knabenbauer, *Commentarius in quatuor S. Evangelia*, III, Parisii 1905, 34· L.-Cl. Fillion, *La Sainte Bible*, VII, Paris 1924⁸, 19· N. M. Δαμαλά, *Ἐρμηνεία εἰς τήν Καινήν Διαθήκην*, 2, Ἀθήνα 1892, 11· ἐπίσης αὐτόθι, 1, Ἀθήνα 1876, 109-111· H. Pernot, *Les premiers chapitres de Matthieu et de Luc*, Paris 1947, 123· M. D. Goulder, *Luke, A New Paradigm*, I, Sheffield 1989, 199.

28. *Biblia Sacra juxta Vulgatam Clenentinam*, n. ed., A. Colunga--L. Turrado, Matriti 1977⁵.

29. Ἡουχίου, *Λεξικόν*, 4630, Hesychii Alexandrini, *Lexicon*, I, K. Latte, Hauniae 1953, 161· Φωτίου, *Λέξεων συναγωγή*, 1700, Photii Patriarchae, *Lexicon*, I, Ch. Theodoridis, Berlin-New York 1982, 170· *Συναγωγή Λέξεων Χρησίμων*, *Lexica Segueriana, Anecdota Graeca*, I, I.